

ANALYS/REPORTAGE

Långsamhetens lockelse i den jäktade akademien

Björn Hammarfelt

Teknikutveckling, publiceringshets och excellenssträvanden har bidragit till ett ökat tempo i den akademiska världen, som hos många skapar en känsla av att aldrig räcka till. Nu tycks en reaktion vara på väg, men en del av åtgärdsförslagen är förbehållna en elit och det är inte troligt att beslutsfattare och omvärlden i stort accepterar en temposänkning.

We do need time to think. We do need time to digest. We do need time to misunderstand each other, especially when fostering lost dialogue between humanities and natural sciences. We cannot continuously tell you what our science means; what it will be good for; because we simply don't know yet. Science needs time.

– *The slow science manifesto (2010).*

Reaktionerna på ett alltför uppskruvat tempo i både arbetsliv och vardag tar sig många uttryck. Populärvetenskapliga böcker som Owe Wikströms *Långsamhetens lov* (2009) och Daniel Kahnemans *Tänka, snabbt och långsamt* (2012) betonar eftertankens betydelse för kunskapsbildning. Välbefinnande och ett ökat intresse för surdegsbakning, långkok och ölbrygging låter ana en längtan efter det omsorgsfulla och långsamma. Denna allmänna fascination inför långsamheten ackompanjeras av ett växande sociologiskt intresse för det senmoderna samhällets temporalitet, där sociologen Hartmut Rosas tes om "social acceleration" intar en central position. Ofta förstås ett ökat tempo i samhället som ett resultat av teknikutveckling med ökad produktionstakt och allt snabbare

kommunikationer som följd. Paradoxalt nog så har den teknik som är tänkt att frigöra tid i stället fått oss att känna oss än mer stressade. Enligt Rosa kan teknologiska framsteg bara förklara en del av accelerationen där breda sociala omställningar och förändringar i vardagslivets rytm utgör andra centrala aspekter (för mer om Rosa och acceleration se *Respons*, 3/2014).

Långsamhetens betydelse har nu också kommit att betonas i akademiska sammanhang och begrepp som ”slow science” och det långsamma universitetet har lanserats. Dessa initiativ kan ses som en reaktion på att allt fler upplever att tempot i det akademiska arbetet har stegrats, samtidigt som kraven på att redovisa och förbättra produktiviteten har blivit tydligare. Flera faktorer bidrar till ytterligare tidspress. En tilltagande andel forskare och lärare har tillfälliga anställningar, forskningen bedrivs ofta inom tidsbegränsade, externt finansierade projekt och undervisningen – inte minst inom humaniora och samhällsvetenskap – bedrivs med färre lärarledda timmar. Excellensretoriken förstärker också känslan av att inte räcka till (se *Respons* 4/2016). I stort sett alla lärosäten anser sig sträva efter excellens inom ett eller flera områden och varje anställd bör bidra till att uppnå detta mål. Att ständigt avkrävas världsledande insatser skapar ytterligare stress och ger dem som inte når upp till orimligt höga förväntningar dåligt samvete. Minst lika viktiga som de yttre kraven är emellertid den press som kommer inifrån. Status inom akademien och i samhället i stort kommer dem som arbetar intensivt och mycket till del. Den klass som sociologen Thorstein Veblen i slutet av 1800-talet benämnde som *The leisure class* utmärker sig i dag inte genom sina möjligheter till fritid utan genom att arbeta länge och dedikerat.

Men liksom i andra sfärer i samhället syns nu även inom akademien initiativ för ett sänkt tempo. *The slow science manifesto* (2010), som citeras ovan, är ett försök att framhålla eftertankens och långsamhetens betydelse för kunskapsbildningen och en liknande argumentation, fastän mer utvecklad, återfinns i *The Slow Professor – Challenging the Culture of Speed in the Academy* (2016) av Maggie Berg och Barbara K. Seeber. Dessa båda litteraturvetare tar avstamp i slow-rörelsens appeller för långsamhet och omsorgsfullhet för att sedan diskutera hur de kan appliceras inom akademien. Bergs och Seebers ambition är att erbjuda strategier som den enskilda forskaren kan använda för att skapa utrymme för eftertanke och återhämtning. De har författat en sorts självhjälpsbok som tar avstamp i en litteratur som är tänkt att hjälpa akademiker

effektivisera sin tidsplanering. Flera klyschor om akademisk effektivitet refereras och kritiseras, till exempel råd som att gå upp klockan fyra på natten för att skriva innan barnen vaknar, att "skriva papers i huvudet" samtidigt som man städar eller diskar eller att läsa uppsatser i baksätet på vägen till svärföräldrarnas lantställe. Handböcker, som till exempel Donald Halls *The Academic Self – An Owners Manual* (2002), framhåller att tidspress bäst hanteras genom att varje timme planeras, bokförs och prickas av för att arbetet ska bli så effektivt som möjligt, men Berg och Seeber påpekar att denna strategi starkt begränsar möjligheten till så kallad "tidlös-tid". Forskning visar att just den tidlösa tiden är en grundläggande förutsättning för problemlösning, kreativitet och eftertanke. Till skillnad från den schemalagda, in-i-minuten planerade och rapporterade tiden ger den oplanerade tiden möjlighet att under en längre period fokusera och helt hänge sig åt en specifik aktivitet. Berg och Seeber betraktar således utrymmet för det som mer populärt kallas "flow" som helt avgörande för intellektuell verksamhet.

Medan Berg och Seeber tar avstamp i en mer populärvetenskaplig diskussion kring tidspress, stress och långsamhet så är Filip Vostals *Accelerating Academia – The Changing Structure of Academic Time* (2016) förankrad i en sociologisk teoribildning. Vostal utgår också från en bredare kontext, där forskningens och utbildningens globalisering, den tekniska utvecklingen och en allmän föreställning om vetenskapen som avgörande för innovation och tillväxt ses som bidragande orsaker till acceleration inom akademien. I sina mer empiriska studier visar sedan Vostal hur kraven på internationell konkurrenskraft tillsammans med en förväntan på att akademisk forskning och undervisning bör vara direkt tillämpbar, nyttig och vinstgenererande, leder till ytterligare tidspress. Forskarna som intervjuas skildrar en situation där publicering hastas fram, där allt mindre tid ges till läsning av allt det som skrivs och där administrativa krav och utvärderingar upptar en allt större del av arbetet. I värsta fall resulterar denna hets i en situation som kan liknas vid Rosas tes om ett "rusande stillastående" – alltmer produceras utan att egentliga intellektuella landvinningar görs. Samtidigt bör det betonas att åtskilliga forskare framhåller att acceleration också är njutbart, och att perioder av högt tempo kan upplevas som både akademiskt givande och stimulerande. Uppenbarligen måste ett stegrad tempo i arbetet inte nödvändigtvis uppfattas som negativt, och speciellt gäller detta fall där accelerationen är initierad av forskaren själv. Kontroll över den egna

arbetstiden samt möjligheten att själv bestämma tempo blir därmed avgörande för kreativitet och välbefinnande i den accelererande akademien.

Ett berömt exempel på accelerationskritik, återgivet av Walter Benjamin i *Passagearbetet*, är hur flanörer i 1830-talets Paris tog med sig sköldpaddor på sina promenader i protest mot den moderna stadens jäkt. Hur lockande ett sådant avståndstagande från modernitetens accelererade samhällsliv än må vara, är flanörens tillbakalutade protest knappast en gångbar lösning i dagens akademi. På samma sätt kan inte uppmaningar att sluta blogga eller twittra lösa de problem som accelerationen medför, eftersom ett aktivt propagerande för långsamhet, både inom akademien och i Benjamins Paris, är förbehållet en krympande elit som kan kosta på sig att lätt nedlåtande betrakta dem som är tvungna att stressa. För en stor del av de akademiskt verksamma är långsamhet helt enkelt inget alternativ. Tanken på "deacceleration" och med den en återgång till ett mer trögrörligt och förutsägbart samhälle attraherar också antimodernistiska och teknikfientliga strömningar vilkas ideologiska grund svårligen går att kombinera med de ideal som vi fortfarande associerar med universiteten och den högre utbildningen.

Dessutom är det uppenbart att en stor del av accelerationen genom teknikutveckling och ökad informationstillgång har haft en positiv inverkan på kunskapsproduktionen i samhället. Problemen med en stressad akademi uppstår snarare när korta tidshorisonter begränsar kreativiteten, när möjligheten till att skifta tempo inte ges och när forskningspolitiska nyckelord som excellens, innovation och genomströmning signalerar förväntningar som ofta rimmar illa med hur kunskapsproduktion och inläring faktiskt går till. Om det inte finns tid för eftertanke, omsorgsfullhet och reflektion är risken för stressad och undermålig forskning och undervisning stor.

Avslutningsvis kan det konstateras att en generell appell för långsamhet kanske inte är den mest effektiva metoden för att bemöta de utmaningar som den högre utbildningen och forskningen ställs inför. Uppmaningar till en generell temposänkning lär heller inte slå an hos beslutsfattare och en bredare allmänhet. I stället bör vi, enligt Vostal, verka för akademiska miljöer där hög grad av "temporal autonomi" råder för att på så sätt främja "ohastad" forskning och undervisning. För att få konkret orientering i hur sådana miljöer kan skapas är det värt att återvända till Bergs och

Seebers självhjälpstips. De framhåller kollegialiteten, och då inte minst seminariet, som en plats där eftertanke och ”ohastade” idéer ges utrymme. Det ligger mycket i denna argumentation, för till skillnad från forskningspublikationer, välputsade konferenspresentationer eller massföreläsningar så är det i seminariet som tankar föds, utmanas och utvecklas. Seminariet ligger inte till grund för någon medelstildelning, ger inte några poäng i rankningar och sällan betonas dess roll för innovation och nyttiggörande, och just därför är det – än så länge – en relativt skyddad plats. ”Långsamhetsoaser”, som Rosa skulle kalla dessa fredade rum, kan i sig inte hindra fortsatt acceleration, men förhoppningsvis erbjuda utrymme för återhämtning, reflektion och kreativitet i en jäktad akademi som bär på en ständig rädsla för att hamna på efterkälken.

***Björn Hammarfelt** är lektor vid Högskolan i Borås samt gästforskare vid Centre for Science and Technology Studies vid Leidens universitet.*